

KÁRPATALJA IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

ÍRTA:

KÁRPÁTI GÉZA

Kárpátalja kérdései abból eredtek, hogy felszabadulása után területén két rendszer találkozott egymással. Az ebből szükségszerűen támadt harc évekig elhúzódhat, mert hiszen nemcsak új rendeletek kibocsátásáról van szó, hanem a rendeleteket kitöltő új szellemről, a százezernyi lélek beilleszkedéséről, az élet számtalan kis és nagy megnyilatkozásában még ott is, ahova a rendeletek soha nem nyúlhatnak s amit talán legjobban ez a fogalom ölel fel „megszokás”. A lélek mindig hajlamos a maradásra, hiszen egész működése gyermekkortól kezdve nem más, mint az új benyomás beillesztése a „régiek* ’-hez. Kárpátalja esetében tehát ma az újnak a húsz évig fennállott csehszlovák rendszerhez való asszociálásáról van szó, minek folytán az itteni nép lelkében az észrevétel fogalmai keverékképet vesznek fel, mást, mint a belországiaké. Évek folyamán ez a különbség gyengülni fog, mert hiszen a „csehszlovákizmus” fogalomkészlete mindinkább gyengül majd, nem lévén felújulási lehetősége, ezzel egyidejűleg túlsúlyba jut majd az új fogalomkör, mindaddig, míg teljesen ki nem szorítja a másikat. Ehhez, mint minden pszichológiai s főleg tömegpszichológiai átalakuláshoz *idő* kell.

Kárpátalja lakossága ebben a folyamatban passzív szerepet tölt be, mert neki kell átalakulnia, míg az odakerült belországi tisztviselőkre aktív feladat hárul, nekik kell végezniök az átalakítást. Az első tudatában van annak, hogy át kell alakulnia és hogy ehhez szükség van a belországi emberekre, az utóbbiak előtt pedig világos, hogy nekik kell képviselni az új rendet és annak szellemében kell vezetniök a lakosságot. Ebből eredően itt-ott kilengések is történtek, amit a lakosság eleinte a rendszernek, idővel azonban kitűnt, hogy e kilengések az ide került hivatalnokok nagyon kis százalékánál történtek és a feletteseknél sohasem találtak helyeslésre, tehát akkor már csak a közigazgatásnak számlájára írta, hiszen a köznépek szokása a hivatalnok ténykedését a hivatal ténykedésének tartani, azaz általánosítani.

Az átnevelő tevékenység természetesen elsősorban társadalmi tömörülésekre irányult, tehát a szervezetekre és intézményekre.

Magától értetődően a felszabadulás pillanatával megszüntek nemcsak a volt csehszlovák pártok politikai szervezetei, de az e szervezetek kebelében alakult társadalmi és szociális pártintézmények is (pl. agrár-, sportegyletek, szociáldemokrata tisztviselőszervezetek és munkáscsoportok, kommunista szövetkezeti boltok stb.) és az ezek működését kifogásoló gyanakodás kiterjedt a pártokon kívül álló csehszlovák szervezkedésekre is, amelyeknek vezetésére legnagyobb részt ugyanazokból a pártférfiak-

ból állott, mint a szociális szervezeteké. Ennek következtében a helybeli lakosság úgy vette, hogy elsősorban az intézmények azok, amelyek kifogás alá esnek s ezért tevékenységét ezekenél abbahagyta és csak oly szervezetekben tevékenykedett úgy-ahogy továbbra is, amelyeket minden gyanú fölött állóknak tartott, nevezetesen a sportegyletekben és az egyházi szervezetekben.

Tehát Kárpátalján az azelőtt igen élénk egyesületi életben általában hallgatás van, egyes szervezetek tagjai várakozó álláspontot foglaltak el (kultúregyesületek, szociális szervezetek), másokkal senki sem törődik, mert vezetőségük szétszéledt vagy elköltözött (pl. a nemzetgazdasági testület).

Kárpátalja testületi életének megértéséhez meg kell ismernünk a testületi élet itt lefolyt alakulásának húszéves történetét, amiből mindenesetre sokat tanulhatunk.

Míghogy bejöttek a csehek, intézményeiket változtatlan alakban akarták megszervezni Kárpátalján, ugyanúgy mint a cseh országrészekben, összehozták a vezetőséget akadt egy-egy helybeli is, aki közéjük állott, de lja nagy tömeg, a »káder« elmaradt. Újjá kellett szervezni az egészet. Ismét eredménytelenség. Ez így tartott mindaddig, amíg az illető intézményt nem alakították át a lakosság természetének és gondolkodásának, valamint a szociális adottságoknak megfelelően. Ennek igen érdekes bizonyítékát nyújtana egy kimutatás, ha meg lehetne szerezni, arról, hogy a csehek szervezte testületek alapszabályait hányszor és hogyan kellett módosítani. Végül is az illető intézmény annyira átalakult, hogy a csehországi hasonló intézmény vezetősége alig ismert volna rá (pl. a vöröskereszt egylet tevékenysége egészen szociális jelleget kapott. Ez az átalakulás nem tartott túl sokáig, mert k prágai minisztériumok szlovák tagjai, valamint a minisztériumokban működött szlovák főhivatalnokok, akik a magyar rendszert és a lakosság jól ismerték, igen hasznos tanácsadói voltak a kormányzatnak* Erdekes tudnunk, hogy egyes szervezeteket, vagy szervezési formákat változtatás nélkül kellett meghagyniuk, mint például kivették az ipartestület szervezetét mivel azonban a kereskedelemmel kapcsolatos ipar szintén képesítéshez volt kötve, vegyes ipartársulattá alakult, úgyszólván változatlan szervezettel, sőt még a Szlovákia és Kárpátalja részére kiadott unifikált ipartörvény (1924. évi 259. sz.) sem mutat fel lényeges eltérést a régebbi magyar ipartörvény idevonatkozó rendelkezéseitől^ Hasonlóan & községi jegyzői intézményt is változtatlanul átvették^ sőt olyan hangok is voltak, hogy ki kellene terjeszteni ezt a bevált rendet Cseh- és Morvaországra is. Hasonlóan megmaradt a földműveskamara. Viszont a Csehországból behozott és itt alkalmazni próbált iparfelügyelőség nem tudta betölteni feladatát, bármennyi pénzt ölt is bele az állam, mert nem voltak meg az adottságai. Ellenben nagyon beváltak a helyi pénzügyi és szövetkezeti ellenőrző központok.

Ezeket a Prága által adott tapasztalatokat jól felhasználhatjuk, csupán helyes értékelési mérleget kell készítenünk az egyes szervezetekről és testületekről. Megindíthatnák azoknak a működését, amelyek hasznosak volnának a közösségre, másokat pedig megkísérelhetnők átalakítani. (Kultúregyletek, Nemzetgazdasági Testület, járási szo-

ciális szervezetek, turistaegyletek, Néprajzi egyesület, múzeum- és műemlékvédő referátusok, olvasóköri, Kárpátalja barátainak egyesülete), a többinek vagyona maradt vissza. Ezt a vagyont a már megszervezett magyar testületek nem tudják átvenni kezelésükbe, mivel nincs még rendezve a jogutódlás kérdése.

Kárpátalja ittmaradt testületeinek igen szép vagyona maradt vissza. Ezt a vagyont a már megszervezett magyar testületek nem tudják átvenni kezelésükbe, mivel nincs még rendezve a jogutódlás kérdése.

Az egyesületi életet fel kell élnéketeni, mivel az határozottan élnéketeni tudná a magyar-ruszin kapcsolatokat, ezért kívánatos volna megadni ehhez az ösztönzést a politikai helyzetadta körülmények között.

Ezért szükségesnek látjuk felsorolni a Kárpátalján működött testületeket és egyesületeket: Halászegyletek, Vadásztársaságok, Méhészegyletek, Pénzügyi tisztviselők egylete, Tanítóegyletek (2), Jegyzők testülete, Polgári iskolai tanítóegylet, Járási fiatalgondozó egyletek, Szociális gondozó, Repülőliga, Tuberkulóziselleni liga, Járási Vöröskereszt egyletek, Vöröskereszt divízió, Csehszlovák motoristák klubja, Turistaegyletek, Néprajzi egyesület, Múzeumi társaság, Műemlékvédelmi járasi referátusok, Közművelődési egyletek (országos, járasi és helyi tanácsok), Nemzetgazdasági testület járasi fiókszervezetekkel, Duchnovics és Proszvita kultúregyletek, Kárpátalja barátainak klubja, különféle sportegyletek és végül az egyes munkás- és tisztviselő kategóriák szakszervezetei (minden egyes politikai pártban). Meg kellene keresni a lehetőségeket, ezeknek a belországi hasonló intézményekkel való együttműködéséhez azáltal, hogy a speciális helyi viszonyokat tekintetbe vesszük s amennyiben egyeseknek működése egyáltalában nem kívánatos, úgy a fennmaradó vagyont átruházhatnák egyes más, de rokoncélú intézményekre.

Visszatérve a belországból Kárpátaljára került hivatalnokokra, ezek a lakosságnak a magyar rendszerbe való átfórmálási munkájuk közben léptenyomon szembetalálják magukat a „csehszlovákizmus”, tehát a csehszlovák rendszerhez kapcsolt *szokásokkal* és a *rendszer emlékeivel*. Itt máris bizonyos súrlódási felület keletkezett, amelynek érdekessége a történetesen szembekerült egyének temperamentumától függött. Következésképp, különösen eleinte, a viták és magyarázatok napirenden voltak, sőt, bár sokkal ritkábban, ma is előfordulnak.

A párbaj kérdésében például a két gondolkodás között áthidalhatatlan ellentét volt, mert dacára a gyakori kihívásoknak, a kárpátaljaiak csak egy-két esetben álltak ki, de az esetek túlnyomó többségében az illető provokálót becsülete védelmében a bíróság fóruma elé utalták, következesképpen ma már a kihívásokat teljesen elhagyták. Ez tulajdonképpen kicsiség, de a kihívási láz lecsillapodásáig sok súrlódásnak és megnemértésnek, sőt - amely helyeken gyakoriak voltak a provokálások - bizonyos fokú elkülönülésnek is forrásává váltak. Továbbá megtörtént például, hogyha a felettes hivatalnok vagy a hivatalfőnök utasításához hozzászólt a Kárpátalján azelőtt is működött alantas, azt a megjegyzést kapta: hagyják el már azt a cseh módszert, hogy mindent kritizálnak. Ez abból a forrásból származott, hogy a húsz év alatt az emberek hozzászóltak ahhoz, hogy egyenesen beszéljenek és bátran mondják ki a véleményüket, mert hisz ezt megkövetelte a *kisebbségi harc*.

Minthogy számbelileg kisebbségben vannak a belországból jött tisztviselők, a súrlódási felület

túlérdeessége esetében a többség izolálta őket azzal, hogy félrehúzódott, idegenkedett tőlük. Ez a kép érvényes a bécsi döntéskor felszabadult Felvidék területére is, de míg ott tulajdonképpen magyar és magyar közötti elvi, akadémikus jellegű ellentétéről volt szó, amit vitával könnyen lehet kiküszöbölni s így magára az államalkotásra nincs annyira kihatással, más a helyzet a Kárpátalján, ahol a ruszinok alkotják a lakosság zömét s így hasonló ellentét már az állam lényegébe vágó problémává léphet elő, ami táborokra képes osztani az embereket. Ezért volna döntő fontosságú, hogy a cseh uralom alatt is Kárpátalján lakott *magyarság hida* alkosson az új rendszer és az ezt képviselő egyének, meg a ruszin többségi lakosság között. Kár, hogy egyesek az itteni magyarságtól mindjárt az elején érezve és látva a belországbeliek izoláltságát és az abból származó gyengeséget, erősítőkre hozzájuk álltak anélkül, hogy egyúttal fenn tartották volna a húsz év alatti kapcsolataikat is. Ezzel az amúgyis szélsőségesebb gondolkozású elemek álláspontja erősítést kapott, miáltal az elválasztódás csak fokozódott; a harmadik csoport pedig, mely a kettő között ily körülmények között őrlődni kényszerült, tehetetlenné vált.

Így azután éppen az az embercsoport, amelynek minél nagyobb számúnak kellett volna lennie, hogy annál határozottabban tudja végezni az áthidalás *igen fontos* feladatát, meggyérült, szétmorzsolódott. Meggondolandó, hogy a húsz év alatt kisebbségi sorsban együttélők egyező taktikai fogásokat alkalmaztak s bizony az ú. n. autochtonok annyira összenőttek, közös harcokban egymást támogatták, hogy megismerték egymás családi kapcsolatait is. Már most, amikor szélsőségre hajló elemek elvetették a híd szerepét, a bizalmatlanság magvait elhittették azokkal a magyarokkal szemben is, akiknek rokonságában a múltban és a jelenben aktívabb nacionalista van. Különösen érvényes ez azokra az egyénekre, fekének házastársuk ruszin, pedig Kárpátalján az ilyen házastársak száma nem „cikkely”. Az illető »kikezdett« egyén mind intenzívebben törekedett arra, hogy bebizonyítsa jó magyarságát, ami ugyan még jobban eltávolította a ruszin rétegtől, de nem nyitotta meg előtte az ú. n. feltétlenül megbízható magyarság felé vezető ajtót. Az ilyen egyén a nagy igyekezete közben lerontotta a ruszin házasele tekintélyét a ruszin körökben így azután végül is a »vegyes« házasságban élő egyének iránt bizalmatlan lett mind a magyar, mind a ruszin réteg így veszett el a konzolidáció számára éppen az az elem, amelynek családi adottságai mintegy kijelölték arra, hogy szolgálja a magyar-ruszin testvériséget.

Tovább menve, a tiszta magyar egyéneknek ruszinbarátságát (a húsz év alatt Kárpátalján élt magyarokról van szó) nem jó szemmel nézték az engesztelhetetlen gondolkodású magyarok, mondván, „nincs belőle hasznunk”, „nem erősíti táborunkat” a tiszta ruszinok nagy magyarbarátságát meg a nacionalista ruszinok nézték bizalmatlansággal s így az áthidalás óriási fontosságú szerepére hivatott közepén álló tömeg szétszóródni kényszerült. Egyik része engesztelhetetlen magyar, másika engesztelhetetlen ruszin álláspontot foglalt el, a harmadik rész, a zöme, félreállott, nem dolgozott,

hallgatásba burkolózott, nem nyilatkozik sem ide, sem oda. Nagyjából így alakult ki a mai helyzet.

Ide kapcsolódik a »csehszlovákizmusnak« egy további súlyos hagyatéka, és pedig az, hogy a cseh lapok húsz éven át, a legutóbbi évek hónapjaiban pedig az ukrán kormány sajtótermékei szakadatlanul rosszakaratúlag kiszínezték a magyar közállapotokat, a szociális hiányokat, a közigazgatási hátrányokat és főleg a magyarságnak állítólagos [nemzetiségi gyűlöletét a múlt században és a XX. század elején, azt állítva mindig, hogy ebben az irányban nem lehet jóakaratot várni. E vádakát mindnyájan ismerjük, hisz egészen az unalomig kurtolték tele Európát a kisantant lapjai ezekkel a beállításokkal, viszont más oldalról százszeresen is cáfolták meg azokat. Ugyanezért, de meg saját tapasztalataik alapján is, azok az emberek akik itt éltek az 1918 előtti időkben, mindig ábrándozva és vágyakozva emlékeztek vissza Nagymagyarországra és a lapok egyoldalúan célzatos beállításainak nem adtak hitelt, sőt éppen visszavágásokkal részben újat tudták állani annak is, hogy a fiatalság lelkét, mely nem ismerhette a magyar fajt és a magyar világot, e céltartások meg ne metelyezzék. Ha már most itt-ott helytelen intézkedés történik helyi akarmokok részéről, vagy valahol visszasság látható, úgy ez képes kiváltani azt az érzést a kritikanélküli fiatalságból, hogy ezeknek a vádaskodásoknak mégis csak volt valami alapjuk. Már pedig ha a vádaskodás csak egy töredékrésze látszik előtte beigazoltnak, a tapasztalatlan tömeg azt a többire is általánosítja. Milyen óriási munkával jár azután azoknak az egyéneknek a meggyőzése, akik például csekélység miatt ilyeneket mondanak: »nem hittem volna, hogy ez igaz lehet, azt hittük mindnyájan, hogy ezt csak a rosszakaratú cseh propaganda állítja«, mert hiszen amit mi semmisségnek tartunk, azt ő *túlságos* érzékenységgel fogadja s felfokozva reagál rá. Talán úgy érzi magát, mint új ember egy megszokott környezetben, aki azt hiszi, hogy mindenki vele törődik s minden ténykedés rá vonatkozik. Idővel ez az érzés is elmúlik s átadja helyét az *otthonosság* érzésének. Úgy lesz ez a ruszinnal is, de természetesen idővel. Ennek a siettetését társaságban a tagok udvariassága végzi, Kárpátalján pedig a *hid* szerepére hivatottaknak kellett volna ezt vállalniuk. Ezeknek felmorzsolódása tehát annál nagyobb kár.

A fentebb vázolt szétválasztódások káros folyamánya volt az, hogy az egyes csoportok tagjai kikezdték a másik csoport tagjait. Ezek azok a hírhedt kárpátaljai »megfűrészek«, amelyek ezer és ezer egyén meg család békéjét zavarták meg hihetetlen erkölcsi és anyagi kárt okozva ezzel az egyesnek és hazánknak. Óriási vádak semmisséggé zsongorodtak össze, megbízható józanságukról ismert egyénekre bünsorozat került elő. Nincs ember, aki ebben tisztán látna, mert nincs ember, akire vád, vagy akár csak gyanú ne támadt volna fel. A kormány minden jóakarata megállott ezelőtt a Szodoma előtt s ebben a felelőtlenségben egyformán részes – nemzeti hozzátartozóság nélkül – mindegyik, aki szóval, vagy írásban rontani igyekezett a másikat, túlterhelve ezzel a hivatalokat és hivatalnokokat is.

Lelkiismeretlenség volna részünkről azt meg nem állapítani, hogy sokan, sőt *nagyon* sokan már belátták a kezdetben elkövetett taktikai hibájukat és ezeknek szélsőségessége nemcsak letompult, de egyenesen áthidalást végző konstruktív munkává változott, – azonban a rombolásnak általuk kiengedett ördögei már nem tessékkelhetők vissza, az ellentétek már kialakultak és a „megfűrt” egyének intakt erkölcsi erejét az illető már nem adhatja vissza. Ezért van Kárpátalján a jószándékúak között annyi megszorodott ember.

A megnevezés következménye az itt-ott fellépett vád, hogy a ruszin háládatlan. Magánbeszél-

getésekben jelentkezett ez és hallatszik még ma is. Ha aziránt érdeklődünk, hogy való értelemben miben áll ez a hálátlanság, legtöbbször azt a magyarázatot kapjuk: nem akarja magát alávetni a magyar állameszmének, pedig a magyarság adja neki a kenyeret. Látjuk tehát, hogy tulajdonképpen azt szeretné az illető, hogy a két rendszer *máris* *egynek* adjon helyet, tehát türelmetlen, nem tudja kivárni azt a hosszú időt, amíg az emberi lélek átalakul. A miniszterelnök úr kassai beszédét közlő lapokat a ruszinok szétkapkodták és örvendeztek mondván: megmutatjuk azoknak, akik másképp gondolják a kárpátaljai életet, – ugyanakkor az egyik úr azt mondta rá: vérszemet ad a ruszinnak. Pedig ez a beszéd s az utána következő többi miniszterelnöki megnyilatkozás a nemzetiségi kérdésről, többet használt a „gens fidelissima” lelkületének megnyerésére, mint az ilyen hangoskodók egész életének munkálkodása. Különbözn minden szerencsétlen megnyilatkozás bűn azért, mert Kárpátalján még magánházakban sem lehet nyilatkozni anélkül, hogy a másik csoport egy tagja meg ne tudja, annyira Össze vannak az emberek kapcsolva rokoni, baráti, vallási kötelékekkel. Az egész Kárpátalja egy nagy család, szinte nincs két intelligens egyén, akik között ne volna kimutatható valamilyen atyafiság.

A szembenállók mindegyike azt hiszi, hogy neki van igaza. A magyar szélsőséges csoport azért, mert „Magyarországon vagyunk, itt magyar uralom van” (itt nem tévedtünk a szóhasználatban, t. i. a „cseh uralom” szótársítást alkalmazzák), a másik meg: a ruszinok jogait a kormány biztosította, tehát elvárjuk, hogy az itteni magyarság, mint a kormány előőrse, aszerint igazodik. Közben mindkettő téved, elsősorban azért, mert itt nem hatalomról és elfoglalt területről, tehát hódító és hódítottól van szó, hanem a magyar nemzetben belül, két együttélő testvérnépről, amelyek csak nyelvben térnek el egymástól, másodsorban pedig azért, mert érdekeik azonossága, ugyanegy történelmi és emberi elhivatottság kell, hogy egybeforrassza őket. Szóval a nagy államalapító Szent István eszméihez jutottunk.

Ezekről az eszmékről igen sokat beszélnek Kárpátalján hírlapokban, nyilvánosan és magánházakban, de az eszme megvalósítása érdekében a felek egyike sem tompítja nézeteit s ez a helyzet a gyönyörű eszme glóriáját kezdi ki. Ezen segíteni kell, mert hisz értékek, nemzeti öntudat, építés, nyugodt jövő vannak veszélyeztetve. Megint és ismét odajutunk, hogy nélkülözhetetlen az „áthidaló középcsoport”. *De most már kik alkothatnák ezt?*

A Trianon miatt Kárpátaljáról elmenekültek.

Kárpátalján tudják azt, hogy ezeknek a lelke nem szakadt el a Kárpátok bérceitől. Hisz százával járták a cseh uralom alatt is Kárpátalja fálvait s így állandóan

érintkezésben voltak az ottani néppel. Ezek a férfiak ismerik a ruszint és ismerik a magyart. Tőlük a ruszin a sértést sem venné rossz néven, mert nem tételezne fel rosszakaratot. Ezeknek az uraknak a feladatát vállalniok is kell magukért és hazánkért. Ha nem végleg, legalább átmenetileg, néhány évre. Nem tartozik ide a részletezés, hogy t. i. kapjanak-e kiküldetési díjat és fenntartassanak-e részükre mostani helyeik, de azt meg kell mondanunk, hogy ha külön díjazásokat kapnának, úgy azt meg kellene adni a kárpátaljaiaknak is, nehogy a megrövidítésnek ugyanaz az érzése lépjen fel, mint a cseh légionisták privilégiumaival szemben. A dolgot el lehetne indítani jelentkezők útján is, de ennek előfeltétele, hogy Kárpátalja jobb lakbérosztályba kerüljön, mert hazánkban ott van a legnagyobb drágaság és onnan a legnehezebb a gyermekek iskoláztatása.

A jelentkező nehézségek miatt a belországból a Kárpátaljára küldött *tisztviselők egy része elhagyta helyéig többen a még visszamaradottakból alig várják az alkalmat, hogy visszatérjenek a belországba. Siettetni fogja ezt a folyamatot a kötelező nyelvi „vizsga bevezetése” Itt intézményes megoldást kell találni. Ennek eTső lépése lehetne a Kárpátaljáról elszármazottak visszatérése, legalább a teljes megszilárdulás eléréséig. Az éhez vezető úton már sokat haladtunk, de még nagyon sokat kell megtennünk.*

Kárpátalja népének szóvivői az értelmiségnek főleg fiatalabb rétege. Ez a réteg iskoláit már a cseh uralom alatt végezte. Az idősebb elem, tehát a magyar szelleműek, kiadták a vezetést a kezükből, mihelyt még a katonai közigazgatás idején az úgynevezett magyar csoporthoz csatlakoztak. Most látjuk, hogy ez hibás lépés volt, mert átadták a teret voltaképpen idegen gondolkozású elemnek, ahelyett, hogy a régi magyar múlt birtokában népüket igyekeztek volna átvezetni a magyar jövőbe.

A megmaradt vezetőréteget két csoportba oszthatjuk: az értelmiségűekre és az úgynevezett félműveltekre. Az elsők száma kereken ötezerre becsülhető. Mivel az önálló foglalkozást űző értelmiségnek száma elenyészően csekély, rámondhatjuk, hogy tulajdonképpen tisztviselőkről van szó. Ők még nincsenek megállapodva, mivel nincsenek még túl az igazolási eljáráson, vagy ha már túlestek, még nincsenek átvéve. Kapcsoljuk ki azt a kérdést, hogyha amnesztiát hirdettek ki Kárpátaljára, van-e szükség még külön igazolási eljárásra, mert *igazán komoly következményekkel nem az igazolások ténye jár, hanem azok elhúzódása.* Mivel az igazolások elhúzódása miatt a tisztviselők nincsenek megállapodva, a megszilárdulás munkájában rájuk váró feladatok elvégzése is lassan megy.

Kárpátalja értelmiségének másik rétege az ú. n. félműveltek csoportja. Ide sorozzuk az érettségi színvonalát el nem érő egyéneket teljes számban és az érettségizettek közül azt a néhányat, aki, ha van egyáltalában ilyen, még nem tudott elhelyezkedni. Számukat az iskolák száma alapján végzett becsléssel körülbelül kétezerre tehetjük. Ezeket fűti az elégedetlenség. Függetlenek és munkanélkü-

liek lévén, így túlsók idővel rendelkeznek; állandóan a nép között járnak, beszélnek, fontoskodnak, kritizálnak, viszik-hozzák a híreket, szóval suttogó propagandát üznek, ébren tartják a nép érdeklődését és fokozzák bizalmatlanságát ott, ahol az fellépett. Hatásuk azért nagy, mert szenvedőknek, a néppel együttérzőknek látszanak, hisz elfelejtik bevallani, hogy elhelyezkedésükre számos ajánlatot visszautasítottak, mert el kellett volna menniök más vidékre. Azonkívül a félművelt egyén mindig jobban tud hatni az egyszerű népre, mint az intelligens, mert a nép még magához tartozónak veszi, másrészt meg tiszteletet érez iránta, mert okosabbnak tartja nálánál. Ez a tömeg okozott Prágának is legtöbb gondot és az idetartozók jelentik ma is a legnehezebb problémát. Állásokat nem kínálhatunk számukra. A szülői házban tehetetlent jelentenek, önálló vállalkozásba szegénységük miatt nem kezdhetnek. Pedig valahogy mégis csak le kell vezetni Kárpátalja e legbizonytalanabb elemének bomlasztó erőit.

Legnagyobb részének polgári iskolai végzettsége van. Közülük keveset tud felvenni a földművelés s akkor sem Kárpátalján, amint azt a »Szociális Szemle« korábbi számaiban olvashattuk. Ha a számításból kizárjuk az állami állásokat, akkor csak az ipar és a kereskedelem jöhetnek tekintetbe. Ez utóbbi az összes kiegészítő ágazataival, mint szállítás, pénzgazdálkodás stb. Talán hasznos lenne egy olyan akció, amely minél több kárpátaljai ifjút helyezne el belországi magánvállalatoknál (üzletek, vállalatok, szövetkezetek), ami elől nem zárkóznék el egyetlen számottevő üzem sem. Ezzel kapcsolatosan mindenesetre gondoskodni kell arról, hogy az illető ifjú teljes ellátást és esetleg még némi zsebpénzt is kapjon. Ugyanis a ruszin nagyon nehezen mozdul el otthonról, inkább nyomorog, de nem hagyja el hegyeit. Tulajdonképpen rá kell birmi otthonának elhagyására. Ez pedig csak akkor sikerülhet, ha a változás észrevehető előnnyel jár részére. Megindíthatnák pedig az egyes kereskedelmi és iparkamarák és lassan országos jelentőségre tenne szert. Meg kell jegyeznünk, hogy a csehek ilyen tevékenységeikkel a kézművesiparban igen szép eredményeket értek el, igaz, hogy a már kitanult legények nem jöttek vissza Kárpátaljára, hanem letelepedtek ott, ahol tanultak. Ez azonban országos viszonylatban nem baj, sőt talán előnyös jelenség is a népkeveredés miatt. Ugyancsak sok mezőgazdasági munkást vittek a csehek Cseh- és Morvaország gazdaságaiba, akik így enyhítették ott a gazdasági munkaerőhiányt. Ezekből is többen letelepedtek ott. A kereskedelemben már jóval kisebb tevékenységet fejtettek ki a csehek, de azért például a „szünidei gondoskodás a fiatalágról” nevű szervezet (székhelye Prága) minden évben a nagy szünidőre 10-15 kárpátaljai ifjút helyezett el nagyobb kereskedésekben, amelyekben teljes ellátáson felül fizetést is kaptak s így valami pénzt tudtak gyűjteni maguknak a következő iskolai évre. A gazdag kereskedők szívesen vállalták nemzeti érdekből ezt a terhet annál is inkább, mert így személyzetük szabadságát e hónapokra osztották be s azonnal kéznél volt a kisegítő személyzet.

Mi éppen a kereskedelmi pályák terén vehetnők kezünkbe a dolgot. Igaz, a kereskedői foglalkozás nálunk nincs képesítéshez kötve, de mivel az iparjogositvány kiadása minimális életkorhoz van kötve, a polgári iskolát elvégző ifjúnak úgyis várnia kell néhány évig. Ha ezt a várakozási időt tanonckodással és segédidővel kitöltönnék, az ifjú lassan megszeretné a kereskedelmet s idővel számos esetben üzletet is nyitna. Ha az iskolai évek végén a egyes polgári iskolákban felvennék a jelent-

kezéseket, amelyek az egyes nagyobb városok üzleteihez szólnának, biztosan akadna évente 50-80 érdeklődő. Ez nagy szám és biztos alapot adhatna ahhoz, hogy Kárpátalja kereskedelme keresztény kezekbe jusson.

Mindenesetre mind a kereskedelemmel, mind az ipari foglalkozásokkal kapcsolatosan meggondolandók a kezdő magánvállalkozás finanszírozásával összefüggő kérdések. Itt nagy tere és szerepe volna az önállósítási alapnak.

Az ehhez az értelmiségi csoporthoz tartozó és polgárinál magasabb iskolákat, például kereskedelmi középiskolát végzett ifjak elhelyezkedése a vasúthoz, a postához, pénzügyintézetekben, szövetkezetekben már folyamatban van és eredményesen fokozódik, ezek tehát megszűnnek tehetétként szerepelni.

Általában nagyon hasznos volna az értelmiségnek a gazdasági pályákra való terelése. Azért kell ezt Kárpátaljával kapcsolatosan külön kiemelni, mert ennek népe hozzászólt, hogy a segítséget felülről várja s így az ifjúság mind állami állásra vár. Ez különben az apjuk vágya is. Láttuk ezt mingyárt a honvédség bejötté után, amikor a Nemzeti Tanácsok százával kapták a kérvényeket kitanult iparosoktól, sőt még jó gazdaktól is, amelyben hivatalba helyezését kérték. Voltak köztük hentesek, borbélyok, asztalosok, s ezek kapusok, rendőrök, hivatalszolgák szerettek volna lenni. Többen el is érték céljukat.

A gazdasági pályák közül ki kell hagynunk a mezőgazdaságot, mint nagyszámú erőfelvevő gazdasági foglalkozást (kivéve természetesen az erdőgazdálkodást). El kell ejtenünk elsősorban a kárpátaljai mezőgazdasági üzemek túlságos felaprózottsága miatt. Nevezetesen az 1930. évi hivatalos statisztikai adatok szerint Kárpátalján a mezőgazdasági üzemekből 0.1 ha-on (tehát 277 ölon) alul 2416 üzem van, 0.1-0.5 ha (277-1400 ölon) között 10.424 üzem, 0.5-1 ha (1400-2800 ölon) között 11.939 üzem van (azaz a mezőgazdasági üzemek 22%-a nem lépi túl a 2800 ölet), 1-2 ha (2800-3600 ölon) között van 25.575 üzem, 2.5 ha (3-5-8-5 kat. hold) között pedig 34.465 üzem van, (azaz 1-5 ha – 1.75-8.5 kat. hold – nagyságú üzemek az összesnek 53%-t teszik ki), az összes többi, tehát nagyobb üzemek csak 25%-ot tesznek ki. (1930-ban az összes mezőgazdasági üzemek száma 112.960 volt). Tehát a kárpátaljai mezőgazdasági üzemek 75%-a nem lépi túl a 8.5 katasztrális holdat és ebben 22%-a nem éri el a 2 holdat. Meggondolandó emellett, hogy itt kárpátaljai talajról, tehát gyenge termőerejű földről van szó. Ugyancsak el kell ejtenünk a földreformot, mint megoldási módot Kárpátalján, amennyiben a Kárpátalján nyerhető földre gondolnánk. Ezt a „Szociális Szemle” Kárpátaljára vonatkozó korábbi cikkei már megvilágították.

Tehát csak más önálló vállalkozás felkeltéséről lehetne szó. Ez ugyan országos probléma, de míg a belországban már történtek lépések ez irányban: Zsidótörvény, Baross Szövetség, keresztény nagyvállalatok alakulása, önállósítási alap működése, addig Kárpátalján a zsidótörvény végrehajtása most van csak a kezdet-kezdetén.

Különben Kárpátalján a zsidókérdés egész különlegesen jelentkezik. A zsidók számát Kárpátalján közel 100.000-re tehetjük. Ez a szám az 1939.

évben végrehajtott népszámláláskor megállapított összlakosságnak (671.962) kerekén 15%-a!

A zsidóság faji ereje leginkább a természetes népszaporulat tényezőiből tűnik ki. Az 1936. évi hivatalos csehszlovák adatok szerint a bécsi döntés előtti Kárpátalján: völegények száma 928 (7.6%) magyar, 3783 (7.5%) ruszin, 646 (6.2%) zsidó; menyasszonyok száma 983 (8%) magyar, 3836 (7.6%) ruszin, 645 (6.2%) zsidó; élve született gyermekek száma az anya nemzetisége szerint 3211 (26.2%) magyar, 18.612 (37%) ruszin, 2723 (26.1%) zsidó; halálozás 2112 (17.2%) magyar, 10.526 (20.9%) ruszin, 1273 (12.2%) zsidó; természetes szaporulat 1099 (9%) magyar, 8086 (16.1%) ruszin, 1450 (13.9%) zsidó. Ez egy évre szóló adat, de a több előző évre szóló átlagtól alig tér el.

Ezekből a számadatokból kitűnik, hogy a zsidóság szaporodási tényezője elég magas (14%), sőt közel áll a ruszinokéhoz (16%), de jóval fölülmúlja a magyarét (9%) a Kárpátalján. Halálozási tényezője meg a legjobb: magyar 17‰ ruszin 20‰, zsidó 12‰. Ezt megmagyarázza nemcsak a zsidók jobb lakása és az aránylag jobb életmód, hanem az az ismert tény is, hogy a zsidó azonnal kórházba szállítja betegét s így elejét veszi a nagyobb egészségi bajoknak. Ehhez járul még, hogy bámulatosan megszervezték saját szociális gondoskodásukat (Joint, Chevra Kadisa), mindig élénk részt vettek a csehszlovák szociális intézményekben, amelyekből természetesen bizonyos részt sikerült biztosítaniuk saját szegényeik számára s általában meglepően tevékenyek az ismeretlen hit-sorsosaik támogatásában és ápolásában. Például szombati napokon a zsidók végigjárják a kórtermeket s minden zsidó betegnél mindenegyes látogató megáll néhány percre, elbeszélget és otthagya valamit, ha csekély ajándékot is, néha csak 2-3 darab cukorkát.

Általában azonban olyan szegény népből, mint a kárpátaljai, a lakosság 15%-a nem gazdagodhat meg. Ezt a legjobban igazolja az a tény, hogy a Verhovinán a kis falvakban a zsidóság zöme proletár és épügy maga műveli parcelláját, mint a ruszin. Vannak a Taracvölgyében zsidó többségű falvak, melyekben a zsidók épügy öltözködnek, mint a ruszinok ott a zsidó fuvarba jár, hordárszerepet vállal, sőt napszámba megy. Közben minden vágya kijutni a legközelebbi városkába, s ha neki magának erről már le kell mondania, legalább gyermekeit szeretné oda telepíteni. Így azután a zsidóság kompakt tömegben a kis városokban helyezkedett el, mint Nagyberezna, Perecsény, Alsóverceke, Szolyva, Volóc, Bilke, Dolha, Ilosva, ökörmező, Kövesliget, Taracköz, Rahó, Boesko, amelyek az egyes kisebb völgyek bejáratánál azoknak kereskedelmi központjai. Ezeknek a kereskedőknek fő beszerzési helyei a nyíltabb helyeken fekvő városokban voltak, tehát Ungváron, Munkácson, Beregszászon, Nagyszőllyösön, Huszton (valamikor Máramarosszigeten). Ennek megfelelően az itt lakó zsidóság volt mindig a leggazdagabb és így van ez ma is. Az 1920-30 években e városok mindegyikében 10-15 volt közülök milliomos (cseh koronában értve) s több volt közülök földbirtokos is.

A zsidóság háború utáni meggazdagodása hozzávetőleg 1927-ig a reformált cseh adótörvény életbelépéséig tartott. Eddig az évig ugyanis rendes adóbehajtás nem volt. Az adókat különböző rende-

letek szerint elég szeszélyesen vetették ki, természetesen alig volt kereskedő, aki a kivetést ne fellebbezte volna meg. Ezen a téren rendet teremtett az 1927 évi adótörvény. Következésképp rendszeresen kezdték behajtani az előző évek adóhátralékát is; ezek a hátralékok lassan a cseh pénzügyigazgatás tengeri kigyói lettek. Nemsokára beköszöntött a gazdasági válság, kuszálódni kezdtek az állam pénzügyei, ami az adóhivatalokat a hátralékok mind könnyörtelenebb behajtására szorította. Mivel egyidejűleg a keresetek megcsappantak, az olcsó pénzekből eredő többéves adóhátralékokat rövid idő alatt kellett a drága, értékes pénzben megfizetni, ami sehogyan sem ment. Megindult a kényszer-egyezségek és csődök lavínája, előbb a kis üzemekben, majd a középkereskedőknél, akik azután maguk után rántották a nagykereskedőket is, ezek meg egyes bankokat. Így azután a nagy vagyonok elűsztak, hacsak az illető át nem mentette legalább egy részüket gyermekeire.

Tanulságos ellentétet láttunk az 1930-35 években: kereskedőcsaládok, melyek az 1925-29 években a nyári hónapokban Svájcban és a Riviérán nyaraltak és gyermekeik világhírű intézetekben tanultak, egyszerre megélhetési gondokkal küzdöttek. A férfi ügynök lett, a leány háziipari munkára adta magát, mint például kesztyűket, fűzőket, öveket készített, vagy varrni kezdett, meg irodába ment.

Az általános gazdasági hatásokkal párhuzamosan dolgozott a csehek sovinizmusa és összetartása is. Ők ugyanis csak az elkerülhetetlen esetekben vásároltak helyi kereskedőknél. Ruházati és divatcikkeket Csehországból hozattak, a mindennapi élelmiszert pedig a cseh kereskedőnél vásárolták, mert arról már az elején gondoskodtak, hogy minden számottevő helyen legyen cseh vezetés alatt álló vegyeskereskedés. Véletlenül sem mentek máshoz vásárolni, annak ellenére, hogy a cseh kereskedők a legdrágábbak voltak. Hasonló összetartás volt közöttük pénzügyi téren is. Megtakarításaikat nem helyezték helybeli bankokba, hanem vagy a postatakarékba tették, vagy szűkebb hazájukba küldöztették, így tehát gyakorlatilag a kereskedelem az autochtonok vásárlóerejére volt utalva. Ez az egymásrautaltságnak bizonyos érzését alakította ki, ami társadalmi és politikai téren is jelentkezett. Ez a vásárlóerő azonban évről-évre csökkent, sőt a válság idején katasztrofálisan legyengült. Ekkor a tisztviselők hihetetlen módon eladósodtak, azelőtt vezető iparosok koldusbotra jutottak, a földművesek alig kapták meg a földbe ölt befektetésüket.

A gazdasági válságnak a szegényebb lakosságra gyakorolt hatását a kormányzat az árak alakulásának szigorú ellenőrzésével akarta enyhíteni. A nyereségeket leszorította és az árakat a kartelek útján lerögzítette. Mivel a legfontosabb fogyasztási cikkek árait az egész állam területére egységesen állapították meg, legyen az a hely közvetlenül a

gyár szomszédságában, vagy akár Kőrösmezőn, ezzel sikerült elérni azt, hogy a lakosság kiuzsorázására alig maradt lehetőség. Ez a módszer eredményesnek mutatkozott, ezért a gazdasági tényezők mind szélesebb körben kezdték ezt alkalmazni a további években is. Hasonló eszközökkel talán most is hatásosan lehetne szabályozni a vidéki áralakulást. Ily módon a kereskedelem nyeresége igen alacsony színvonalon mozgott, az abba helyezett pénzekért ahg lehetett évi 3%-os kamatozást elérni, ezért a kereskedők nem tudtak újra gazdagodni. Bizonyosfokú konjunktúra jelentkezett az 1935-37 években, viszont kimondott konjunktúra évei voltak az 1938 év és az 1939 év eleje. Ebben az időben mindenki menekült a pénztől és mindent felvásároltak. Ez a konjunktúra a honvédség bevonulása után is tartott néhány hónapig, mert az aránylag olcsó iparcikkeket megrohanták a belországi vásárlók.

Főképpen a kereskedelem elhelyezkedett zsidóság gazdasági ereje a legutóbbi 13 év alatt erősen megzavartatott s ma nehezen áttekinthető, bár még mindig igen hatalmas. A régóta megalapozott zsidó családok erejét a vázolt gazdasági változások sem ingatták meg, tulajdonképpen csak a konjunktúra által fellendülteké vált bizonytalanná és ingadozóvá. Ez azonban kihatott a zsidóság további elhelyezkedésére is, mert amellet, hogy több ezren Palesztinába vándoroltak ki, a fiatalságuk lassan-lassan beszivárgott a hivatalokba és a pedagógiai pályán kezdett elhelyezkedni.

A kárpátaljai zsidóság gazdasági erejének taglalásához hozzátartozik annak a megállapítása, hogy a kis falvak egyetlen kereskedője zsidó. A nagyobb falvakban a zsidók mellett már akad egy-két keresztény vegyeskereskedő is, aki talán a tönkrement fogyasztási szövetkezet maradványain élődik. A városokban már több keresztény kereskedő is akad, de ezek is vegyeskereskedők. A legnagyobb városokban számuk már eléri a tíz-tizenötöt is, akik itt majdnem kizáróan vegyeskereskedők, talán azért, mert félnek a textil- és divatárúüzletekben a divattal járó kockázat vállalásától. A legvirágzóbb üzletek mindenütt a zsidók kezében vannak. A keresztény kereskedők gazdasági ereje csekély annyira, hogy üzletüket és árukészletüket nem tudják minden igényt kielégítően berendezni és kiegészíteni. Divat- és textilárúüzletek keresztények kezében nem is fognak addig létesülni vagy éppen felvirágozni, amíg a nagykereskedők és gyárosok nem adnak nekik elég nagy választékban bizományos árut, mert ezzel megkerülhető lenne a tőkeszerzésnek csaknem megoldhatatlan problémája.

A szükséges garanciát vagy az önállósítási alap vállalhatná, vagy pedig állami felügyelet mellett és állami szavatossággal működő iparos- és kereskedőtakarékpénztár, hasonló szervezettel ahhoz, ahogy 1925 után megalakultak Szlovákiában és Kárpátalján az iparosok támogatására az iparos-takarékpénztárak. Ilyen pénzügyi intézetnek éppen a zsidótörvény végrehajtásában volna nagy jelentősége először azért, mert mindenhova, tehát a kis helyi központokba is könnyen belenyúl, közel lévén hozzájuk, amit pedig az önállósítási alap sokkal

nehézkesebben és drágábban tudna csak elvégezni, másodsorban pedig azért, mert a helyi vezetés sokkal jobban látja az egyén személyi bonitását, ami a pénzügyi életben van olyan fontos, mint a vagyoni bonitás, sőt új vállalatok szervezésénél még fontosabb. Akinek becsületességén, szorgalmán, kitartáson stb. alapuló személyi bonitása megvan, annál ez egyúttal garancia a jövőre nézve is, hogy belőle tényleg komolyan számbavehető új gazdasági existencia alakul.

Tájékozódásul felsorolunk bizonyos idevonatkozó adatokat. Kárpátalján az 1936 december 31-iki állapot szerint 16.208 ipar jogosítvány volt kiadva. Ebből 5553 vonatkozott kézműiparra, tehát 10.655 esett a kereskedelemre. Ez utóbbiak 90%-a zsidó kézben volt, a koncessziók némelyike pedig (kocsmá, szeszértékesítő) kizárólag zsidó kézben. A szakok szerint való csoportosításban a keresztények részesedése a legnagyobb volt a vegyeskereskedői szakmában, igen gyenge a kézimunkaüzletben és a textilárak szakmájában, leggyengébb a konfekciós, a divatáru- és rádiókereskedelemben. A moziengedélyek bérleti szinten zsidók voltak. Ami a kézműipart illeti, ott mindenütt a zsidók voltak kisebbségben, kivéve az óras- és ékszerészipart. Ezt, miként az üveges és képerkeztető, a mechanikai és optikai ipart teljesen uralják: sokan vannak a mészáros-, szabó-, cipész- és bőrfeldolgozó iparban, továbbá a kárpitos-, cukrász- és fűzőkészítő iparban. A pénzügyi intézetek majdnem kizárólag a helyi kisbankok pedig túlnyomórésztben az ő kezükben vannak. Ertesülésünk szerint a magyar kormány ebben a kérdésben nagy tevékenységbe kezd s máris biztosította 159 cipésznek, 130 szabónak, 133 hentes-mészárosnak, 66 kovácsnak, 44 asztalosnak és 40 péknek a megélhetését, csupán az kell, hogy a keresztény iparosok lépjenek elő és kezdjenek munkába.

A zsidóság gazdasági ereje a cseh időkben részben politikai hatalmat is jelentett. A zsidóság általában kormánytámogató volt, azonban a zsidó értelmiség egy része kitarzott a magyar pártok mellett. A zsidóság kormánytámogatása vagy abból állott, hogy önálló politikai pártban tömörült, vagy abból, hogy a választások alkalmából a cseh pártokkal kapcsolódott, avagy egy-egy zsidó jelölt jelölését biztosította néhány párt listáján. Mindez nem érdekelne minket, mert egyéni és faji véleménynyilvánítást jelent. Az már azonban közérdeklőt érint, hogy a zsidók az egyes vezető cseh pártok felhajtói voltak falvainkban, főleg a koncessziótulajdonosok és általában a választások napját megelőző utolsó rábeszélő agitációt végezték. Hogy mindezek ellenére a választások egy eset kivételével mégis csak az ellenzéki pártok javára dőltek el, az nem az ő ügytelenségükön, hanem a ruszin és magyar értelmiségnek, főként a tanítósnak éberségén múlt.

Tudott dolog, hogy a csehszlovák kormánynak különös gondja volt a tanítósnak, amit jó fizetéssel és szociális gondoskodással akart biztosítani. A tanítótól várta a nemzeti öntudat felébresztését, ébrentartását, erősítését és a csehszlovák állameszme szolgálatát. Ennek ellenében a tanító köteles volt behatóan tevékenykedni az iskolán kívüli népnevelés terén. Sőt ez annyira fontos volt, hogy az ez irányú tevékenységét időszakonként ki kellett mutatni, ami döntően

befolyásolta az illetőnek minősítését is. Amennyiben a tanító nem érte el a tisztviselői minősítéseknek legalább harmadik fokozatát, megállították a fizetési előléptetésben is. Így azután a tanító nagyon élénk kapcsolatban állott a falu felnőtt lakosságával is. Idővel pedig a lakosságra való hatásában döntő jelentőséghez jutott, túlszárnyalva a papét is. Ezt nagyban elősegítette az a körülmény is, hogy a jegyzők általában csehek-szlovákok lévén, a falu lakossága előtt a tanító képviselte a ruszin nemzeti elemet s ezért népi ügyeiben hozzá fordult tanácsért. A papok jelentőségét maga a kormányzat csökkentette elsősorban egyház- és papellenes politikája miatt, másrészt azok függetlensége miatt, mivel az állam nem rendelkezhetett velük úgy, mint a saját hivatalnokaival, ezért azután irántuk elég erős bizalmatlanságot is szított a nép körében.

Míg tehát a cseh uralom alatt politikai téren az általában idegen jegyzővel és a kormánytámogató zsidó hatással szemben a faluban őrt állott a tanító, esetleg a pap is, addig ma a tanító hallgat, a pap szinte tehetetlen, a falusi kis zsidó pedig lelki izgalmaival, amit sorsa bizonytalansága miatt érez az európai általános zsidóellenes irányzat és a zsidótörvény végrehajtása következtében, talán önkéntelenül is átadja a köznépeknek.

Egy-egy rádióhír, vagy tudósítás, az ellenséges propaganda képzeletének minden vad játéka rögtön bonckés alá kerül, vájjon mennyire hathat ki a zsidók sorsának javulására, vagy rosszabbodására s azután kombinálva, megtoldva-foldva végigfut Kárpátalja közsékein s felzaklatja a kedélyeket. Néha úgy látszik, mintha a német kancellár terveiről többet tudnának Kárpátalján, mint a kancellár kabinetirodájának a főnöke, vagy a szovjet politikai céljait jobban ismernék, mint a követségek, sőt belpolitikai képtelenségek egész sorozata fut végig. Jellemző, hogy 1938-ban Imrédy lemondását hamarabb tudták a zsidók, mintsem a rádió közölte. Az így felzaklatott kedélyek minden külpolitikai jelenségre élénken reagálnak. Hogy ez a konszolidációnak nagy akadálya, az nyilvánvaló.

Ennek útját lehetne vágni elsősorban egy politikamentes ismeretterjesztő lap kiadásával, amely állandóan és rugalmasan tájékoztatná a lakosságot az őt érintő kérdésekről, továbbá az iskolán kívüli népművelés nagyon beható végrehajtásával. A népert már eddig végzett munkákról a kormányzói biztosi hivatal egy kis tájékoztató füzetet kiadott. Ha elolvassuk ezt és kiegészítjük helyi tapasztalatainkkal, megállapíthatjuk, hogy Kárpátalján nagy dolgokat hajtottak végre, tekintélyes alkotások vannak munka alatt és több nagyjelentőségű terv van, amelynek végrehajtása a közeljövőben lesz időszerű. Azonban aránylag kevés történik a kis dolgokból, pedig Kárpátalja életében talán éppen ezek az apró dolgok a döntőek. Így például még nem készült el Kárpátalja községeknek szociális katasztere. Enélkül pedig nem kaphatunk igaz és hű képet Kárpátalja egy-egy területének, vagy egy-egy községének apró problémáiról, amelyek összegezve és talán csekély

áldozatokkal megoldva a nép körében igen nagy hatást tudnának kiváltani. Általánosságban tudjuk, mert ettől-attól halljuk, hogy mi hol van, de ha a hely pontos megnevezését kérjük, hogy hol készül a legszebb kerámia, hol értenek legjobban a nád-bútorok készítéséhez, hol a legízlesebbek a kosárfonások, hol varrják a legszebb házimunkát, vagy szövik a szép ágytakarókat és faliszőnyegeket, hol a bolyhos takarókat, hol a tartós és nagyméretű padlászőnyegeket, vagy hogy mi ennek és annak a falunak főfoglalkozása, vagy keresete, ha ilyeneket kérdeznénk meg magától a kárpátaljaiaktól, igen bizonytalan válaszokat kapnánk. Talán még gyengébben tájékozódnak az emberek az egészségügy terén. Tudjuk, hogy gyakori a vérhas, a hastífusz, a kiütéses tífusz, egész vidékek maláriásak, veszélyesen el van terjedve a vérbaj, de a fertőzések megelőzésére a nép keveset tud. A rossz ivóvízű fálvokról sem sokat tudunk, talán csak a golyvás vidékeket kivéve. Főleg pedig teljesen tájékozatlanok vagyunk afelől, hogy milyen körülményesen jut oda és azért milyen drága a behozott élelem és ruházat és hogy milyen nehezen jut el a faluba az orvos és a gyógyszer. Az itt felhozottakra vonatkozóan csak egy esetet ragadok ki a sok közül. Körösmezőn egy kabátért 100 pengőt fizetett egy hucul s amikor Nagy-, szőlőre került a kórházba, arról győződött meg, hogy itt 35 pengőért vették meg ugyanazt a kabátot. Végül nem tudjuk, hogy mely fálvokban a legrosszabb a birtokmegosztás, csak azt, hogy mely fálvak a legnyomorultabbak és hol a legnagyobb a halandóság.

Hasonlóan keveset tudunk Kárpátalja iparosításának terveiről, pedig e terület jólétét csak az iparosítás biztosíthatja, legyen az megszervezett háziipar, vagy gyáripar. Az iparosítás sok tényezőtől függ s így még ha volna is hazánknak fölös tőkéje, az iparosítás csak évek múlva jöhetne sorra. De addig is elő kell mozdítani a megélhetést. Pillanatnyilag igen tekintélyes támogatást hozott a „Magyar a magyarért” szervezet, a sok közmunka, az intervenciók felvásárlások, a különféle szociális tevékenységek, az egyéni segélyek, vetőmagkiosztás stb. - de ezek nem nevezhetők a javak folyamatos termelését biztosító szélesebbkörű produktív befektetéseknek. Ilyen intézkedések is voltak már, mint például tenyészállatok kiosztása, havasi legelők feljavítása, aratómunkások foglalkoztatásának megszervezése, a volóci háziipari központ megalapítása. Éppen a háziiparra az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani éppen úgy, mint a turistaforgalom emelésére. Ezek azért fontosak, mert nagyrétegű tevékenységek s így általában a lakosság igen nagy számának javát szolgálják.

Ezekkel kapcsolatosan, mint általában, szeretnénk hallani rendszeresen kidolgozott tervszövegről, amely néhány évre előre megadná a munkaprogramot

Kárpátalja gazdasági kérdéseinek végleges jellegű rendezésére. Oly tervszövegről, amely megnyugtatná a belországot is arról, hogy az ország pénzét jól fektetik be Kárpátalján, viszont a kárpátaljaiakat arról, hogy a lakosság megélhetéséről jól és véglegesen gondoskodnak. (Ebben a keretben hallani szeretnénk arról is, mi történik a magánvállalkozásnak, mint a nemzetgazdaság pillérének élénkítésére (termelő vállalkozások, nyersanyagbeszerzés, ipari energia-elosztás, stb.), hogyan történik gondoskodás a tőkegyengék erősítéséről, tehát a zsidó tőke kiszorításáról, ezzel kapcsolatosan a pénzintézetek és általában a hitelügy problémáiról, mennyire lesznek rendezve a fogyasztással kapcsolatos kérdések, mint például a szállítási költségek lehető csökkentése, üzleti költségeknek leszorítása a minimumra, stb., mert Kárpátalja, hazánk legszegényebb vidéke fizeti a legmagasabb árakat. Ide tartozik a gyógyszerek ára is. A ruszin vidék gyógyszerfogyasztása amúgy is alacsony, mert a nép csak nagy baj esetén megy el az orvoshoz. Ha azután a kapott recepttel a gyógyszerértárba megy, meghökken a készített gyógyszer áráról, mert jóval magasabb, mint volt azelőtt. Az eltérést az magyarázza meg, hogy a gyógyszer-elkészítés díja 1.20 P, míg azelőtt 2 cseh korona volt. Így azután megtörténik, hogy az alkatrészek alig tesznek ki 20-30 fillért, de keverés és tégely ára mégis 2 P-ig felemeli az előírt gyógyszer árát. Ennek valószínű következménye az lesz, hogy a fálusi lakosság lassan visszatér a házi gyógyszerekhez és kuruzsláshoz, ami a népegészségügy emelését nem fogja elősegíteni.

A fogyasztás kérdéseire hasonlóan kívánatos volna a kárpátaljai termékek értékesítésére vonatkozó tervszöveg összeállítása, főképpen olyan termékeké, amelyekkel eddig, tehát a cseh világban úgyszólván senki sem törődött. Ilyenek a gyógynövények, erdei gyümölcsök, gomba értékesítése, továbbá a tej feldolgozása. Ez jelentékenyen szolgálná egyúttal a nép gazdasági erejének növelését is, amivel párhuzamosan az életigény fokozódnék. Ezáltal a belországi termékek fogyasztása is emelkednék a Kárpátalján. Egymás után jönnek elő a problémák, de minden abban csúcsosodik, hogy Kárpátalja többet termeljen, mint amennyit fogyaszt. A fogyasztásnak pedig nem szabad egy általános létminimumon alul maradnia, hogy így azután a nép intervenció nélkül önmagától gazdagodjék. Más szóval kifejezve, el kell érünk azt, hogy a belországnak ne kelljen ráfizetnie Kárpátaljára akár segélyek alakjában, akár pedig közmunkákkal. Ha ezt elérjük, akkor a ruszin népet szétszakíthatatlan kötelekkel kötjük oda a belországi gazdasági élethez. Ma Kárpátaljára jönnek az állami pénzek, de a visszatérő állami jövedelem kevés. Nincsenek adataink arról, hogy mennyi térül vissza közvetett úton, amit a kárpátaljai nép fogyasztása jelent a termelés fokozá-

sában) valamint ismeretlenek a politikai és közigazgatási különleges kiadások. Ha ezeket és az, elkerülhetetlen, ideális javakra kiadott pénzeket (iskolázás, szellemi propaganda) levonjuk a még fennmaradó kiadási tételeket úgy kell felhasználnunk, hogy azok idővel megtérüljenek, mert Különben Kárpátalja állandóan teherterele maradna hazánknak. Államháztartásunkra annyi és oly nagy problémák várnak, hogy a mostaniakhoz hasonló összeget tartósan nem áldozhatna Kárpátaljára. Ez maga után vonná annak további elszegényedését” anyagilag is, meg szellemileg is, ami után pedig óriási lélekrombolás következhetnék nemcsak magán Kárpátalján, de kisugárzásképpen hazánk más területein is.

Pedig az elszegényedésnek nem kell föltétlenül bekövetkeznie, hisz Kárpátalja kiegészítő gazdasági területe a magyar Alföldnek és így csak azzal együtt van biztosítva prosperitása. Ezt a húszéves cseh uralom igazolta legjobban, hisz a sok állami támogatás ellenére a nép nem boldogult. Ennek a szép perspektívának a kihangsúlyozására volna elmaradhatatlanul szükséges egy alapos és mindenre kiterjedő munkatervnek nyilvánosságra hozatala. Ennek az összeállítására könnyen hozzáértő és helyi ismerettel rendelkező egyének bevonásával.

Mivel a világpolitika által befolyásolt gazdasági állapotaink nem tudnak szabad tőkét Biztosítani Kárpátaljának, külföldi tőke pedig ma nem jön bej ezért tulajdonképpen kétféle tervezetre van szükség: több évre szóló s távoli perspektívára mutató, mint teszem: iparosítás, villanyáramközpontok felállítása, stb. és egy rövid lejárátú, azonnali segítséget hozó tervezetre. Az utóbbit végrehajtanék, az előbbi előkészítenők. A közeli tervnek olyannak kell lennie, hogy minél több egyént foglalkoztasson. A háziipar mellett, amiről már szó volt, főképpen a turistaforgalomra gondolhatunk. Ha a cseh uralom alatt Kárpátalját évente átlag 60.000 látogató kereste fel, úgy nem mondunk nagy számot, tekintve, hogy jelenleg hazánk legmagasabb hegyei Kárpátalján vannak, ha legalább 100.000 látogatóra gondolunk, akik személyenként csak 20 P-t hagyjanak itt, máris 2 millió P jövedelmet visznek a ruszin népnek, nem számítva a posta, vasút stb. jövedelmét.

Tavaly a Kárpátaljára jött nyaralók és turisták Rahót és Volócot lepték el. Ezek túlszűföldtek, a közvetlen környék a vendégeket nem tudta ellátni elegendő élelemmel, lakáshiány volt s ennek következtében olyan drága volt a nyaralás, hogy a világfürdők sem vittek volna el többet hasonlíthatatlanul nagyobb kényelmet adva látogatóiknak. Pedig nemcsak Rahó és Volóc környéke a legszebb vidékei Kárpátaljának. Aki pihenni akar, olcsóbban és nyugodtabban nyaralhat a Tarac völgyében (Dombó, Királymező, Németmokra), a Borzsa völgyében (Kovácsrét, Rókamező) a Latorca felső folyása vidékén (Szolyva-Uzsok közötti vidék, a gyönyörű vereckei szorossal, hanykovicai és zdenyovai völgyel), aki különleges turistaútra vágyik, induljon el Uzsokról a kereszthágókon Zsdenyovára, onnan meg tovább Volóc-ökörmező-Szinyovirra-Bruszturára egészen a Tisza eredetéig, vagy mássza meg havasi gyopárért a

Szvidovec hegylánc hegyeit, esetleg a Sztoj, aki különlegesen akar, keresse fel az absineci gátat, szinyoviri tengerszemet, vagy a nagy Sipoton elnevezésű vízesést, a Polnina Rovna havas oldalán – műtörténész kutathat a fatemplomok építési módjai után – tudós tanulmányozhatja az egyházak levéltárait, botanikus a havasi flórát, etnográfus a folklórt. A betegek felkereshetik a sós forrásokat (Aknaszlatina, Alsó- és Felső-Apsa, Császlóc, Csongva, Drágabártfalva, Gánóc, Mihálka, Nánkova, Nyéresháza, Szelistye, Sófálva, Talaborfalva, Sóhát, Királymező, Visk, Irhóc, Fenyvesvölgy, Borkút, Csontos, vagy a jódos forrásokat: Bilin, Csontos, Tiszaborkút, Oroszmokra, Rahó, Királymező, kénésvízi forrásokat: Botfalva, Sófálva, Dolha, Körösmező, Kricsfalva, Németes Oroszmokra, Szojm, Lumsur, Uzsok, Alsó- és Felső-verecke^ Zsdenyova^ Podhering^ Klastromalia,, Oroszvég, Szinyák, Szolocsin, Visk, Szobránc, Barnabás, szénsavas forrásokat: Galambos, Luh, Hársfalva, Szarvasháza, Palóc, Poloszkó, Polena, Szolyva, Almaháza, alkalikus savanyúvízforrásokat: Ungvár, ökörmező, Vucskómező, Királymező, Técső, Almaháza, Németmokra, Sófálva, vasas vizeket: Németmokra, Técső, Királymező, Ungvár, Tiszabogdány, Szinyovir, Visk. Szóval látjuk, mindenki jól érezheti magát, csak induljon a megfelelő helyre. Közben szépen pisztrángozhat is, hiszen 2-5 pengőért megszerezheti a helyi halászegylettől az egy-két hétre szóló igazolványt.

Mindenesetre olyan idegenforgalmi iroda kellene, mely, ha kell, pontos útiterveket is összeállítana az érdeklődőknek és nyilvántartása alapján biztosítaná az élelmezési és lakhatási elhelyezést is; a földényben racionálisan szét is osztaná az érdeklődőket Kárpátalja összes vidékein.

A turisztika mellett a már megszervezett fakitermelés ad azonnali keresetet, nemkülönben a jól vezetett alföldi foglalkoztatás és megszervezésre vár aogyoró, som, málna, szeder, áfonya, szárítható gomba, savanyítható fenyőgomba, cintória, gubacs, üröm, vadkőménymag stb. gyűjtése és értékesítése.

Nem térhetünk ki az összes készletekre, csak kiragadott feladatokra mutathatunk rá. Azonban itt, a gazdasági kérdések taglalásánál nem hallgathatjuk el azt a tényt, hogy az elmúlt télen nem volt éhínség és szűkölködés. A sok közmunka, az erdőmunkák, vasútépítés, vízműépítés, útépítés szép keresetet adott, ehhez járult a „Magyar a magyarért” tevékenysége, testvér község mozgalom, a tavalyi nyári aratás hozama, úgyhogy a népnek megvolt a téli tápláléka.

Hogy mindezek ellenére nem halad a megszilárdulás a kívánt ütemben, annak inkább szellemi okai vannak. Ugyanis a nép félti nyelvét és nemzeti lényegét. Ezt a féltést hagyatéku kaptuk a csehek-től épügy, mint 1918/19-ben mi is hagyatéku kaptuk meg a cseheknek a ruszinok és szlovákok visszavágyását a régi gazdasági egységbe, a „Nagy-Alföld rónáira. Ugyanakkor örökségül hagyta a cseheknek a ruszin autonómiát s mivel azt nem léptették életbe húsz év alatt sem dacára annak, hogy alkotmánytörvényben biztosították számukra, visszakaptuk az örökséget. Pedig nincs mitől félniök a ruszinoknak, hiszen biztosítottuk számukra az autonómiát, ennek elhúzódása azonban igen ügyesen kihasználható a lelkiismeretlen agitátorok által. Éppen ezért a kárpátaljai autonómiát bevezető törvényjavaslat benyújtása igen időszerű volt már. Az autonómiától sokan csodákat várnak anélkül, hogy a problémákba elmélyülnének. Ezt az elmélyülést különben a ruszin vezetők körében is csak kevésnél látjuk s bizony az iskolaügyet kivéve,

ezeknek nincs határozott programjuk. Kárpátaljának gazdasági és szociális téren nincsen szakembere legalább is konstruktív szakembere, az állami és társadalmi élet lényegére alapított tervezetről eddig még nem hallottunk. Ez a hiány kitűnt különben 1938-ban is, a kárpátaljai első minisztérium kinevezése után. Tippen ezekből az okokból sajnálhatjuk a fentvázolt munkatervek hiányát, mert ha ezek megvolnának, az autonóm élet megindulása csupán csak folytatná, helyesebben, végrehajtaná a már kidolgozott kész munkatervet s akkor a bekövetkező gazdasági fellendülés a tervezetet összeállító és iránytszabó kormányzat javára volna betudható, nem lenne úgy beállítható, hogy ezt a javulást az autonómia hozta.

Ma tehát az a helyzet, hogy az autonóm kárpátaljai munkához a gazdasági és szociális szakismeretet a magyar embereknek, a helyismeretet pedig a ruszinoknak kell adniok. Így azután elindulna az igazán alkotó munka.

A ruszinság az autonómia kérdésében főképpen nemzeti kiélésének ügyét látják. Ugyanis a csehek által végzett és közismert kultúrunka elsősorban a nemzeti öntudat felfokozását eredményezte. A csehek iskolapolitikája a hírhedt nyelvi harcokkal éppen a nemzeti kiélést *zavarta* meg s a nép várja a tisztulást. Szükségét látja ennek mind a két nyelvi irányzat. Ebbe felülről nem lehet beleszólni s a ruszin érzi és tudja, hogy ezt saját magának kell elvégeznie. Akarja is és ez is egyik oka az autonómia varasának.

A Kárpátalján levő problémák átgondolásánál rájutunk arra, hogy minden adottságunk megvan ahhoz, hogy e terület népe hamarosan konszolidálódjék és igen hasznosan munkálkodjék hazánk javára, ha a szellemi életét kézbe vesszük, félreértés elkerülése végett szabatosan megállapítjuk, ha a vonzástasítás közti mérleg nyelvét a vonzás irányába igyekszünk fordítani. Hathatós, állandó munkát kell ehhez kifejtenünk, hogy ellensúlyozhassuk az idegen vonzást. Ne higyjük, hogy elég a népért végzett munka maga, hogy meggyőz és toboroz a megélhetés javulása. Ugyanis a külső propaganda és annak kolomposai nem érzélgősek, képesek elvetni minden erkölcsi alapot és ferde megvilágításba helyeznek még tényeket is. Tehát ma a tények propagandája kevés. Ma ez az egész föld arra vár, hisz évek óta ahhoz szokott, hogy *felhívják a figyelmét a dolgokra*. Nézzük, hogy ezen a téren miképpen állunk?

Vesszük a sajtót. Kárpátaljának ma egy ruszin napilapja van, amelyben két oldalon referálnak a

világpolitikai eseményekről, minden számban közölnek egy-két óvatosan felvetett kárpátaljai kérdést, néha helyi referátumot olvasunk, néhány hónapra elhúzódó irodalmi tanulmány a XIX. század előtti időkből, egy kis sportrovat és ezzel betelt a lap négy oldala. Van egy hetenként kétszer megjelenő lapja és egy hetilapja. Az elsőben túlsók a személyi ügy, a másikat pedig papok szerkesztik, tehát nem tud olyan hatást kiváltani, mint amilyent várnak tőle. Havonta megjelenik a „Hangya” című újság, ez sok gazdasági vonatkozású dolgot közöl, de nincs még eléggé elterjedve. Baj van azonban az előfizetésekkel, mert a ruszin éveken keresztül el volt halmozva ingyenlapokkal s így ma sem fizet elő.

Különben is látjuk, hogy a lapok nem nyújtanak elég *ismeretterjesztő* anyagot. Jó volt, hogy a kormányzói biztosi hivatal kiadta az ismertető füzetét, de ez csak *egyszeri* tájékoztatás, amely hamar feledésbe megy, pláne ha rosszakarató ellenhatás lép fel. Ezért meg kellene indítani egy ismeretterjesztő és hetenként megjelenő lapot, amit esetleg a kormányzói biztosi hivatal iskolán kívüli népoktatási ügyosztálya szerkesztene. Emellett nem hanyagolható el a színház, film és rádió propagandája sem.

Persze propagál a végzett munka is, ha annak tudata kijön a hivatal falai közül a társadalomba. Ezért sem nélkülözhetjük az *együttes magyar-ruszin társadalmi életet* és így a közös egyesületeket. Ezenfelül minél több ruszint kell bevonni a *felelősségbe*. Ez nem cukrosvízes óhajlás. Gondoljuk meg, hogy nehéz, rossz színben adni tovább azt, amit *saját* emberem végzett el, nehéz rosszakaratóan bírálgatni azt, amit saját emberem alkotott. Hányszor minden jó szándék dacára sem lehet egy lépést sem tenni a lakosság nemtörődömsége miatt, mint például alig lehet felhajsolni a ruszin embert a falvakban, hogy kérjen korcsma-, trafik-, stb. engedélyt, ha ezt az ő embere magyarázza meg neki, egészen más hatást vált ki, mintha a hozzá nem közelálló egyén mondja.

Látjuk tehát, hogy Kárpátaljával kapcsolatosan sok a tájékoztató anyag mind a belország, mind Kárpátalja számára, a problémák minden terén. Azonban az is bizonyos, hogy tervszerű, együttes munkával könnyen elérhetjük azt, hogy a kárpátaljai problémákat megoldva a gens fidelissimának a lelkében ismét fellép, majd pedig állandósul az az odaadás és hűség, amellyel Szt. István állam-eszméihez ragaszkodott a múltban és amelynek fennmaradásáért a magyar testvéreivel együtt áldozatokat is hozott.